

24. PAGAR EL REI

Com evolucionen els impostos al segle XIV

Hem parlat de les diferències i exclusions a l'hora de pagar certs impostos* i aquí examinem el quant i el quan els veïns que formaven la Universitat de Binissalem pagaven el seu govern. Les demandes augmentaren molt al llarg del segle XIV.

Tot d'una ens trobarem una dificultat; mentre que sabem molt sobre els règims impositius que existien, tan sols tenim informació del procés de recaptació o de les quantitats percebudes durant un grapat d'anys. Podem dir bastant sobre la teoria però quasi res de la pràctica. Així ens concentrarem en la manera general que suposem que pesaven els impostos alimentaris damunt els binissalemers: la majoria d'ells sense la protecció dels privilegis.

Hi ha diferents maneres de classificar els impostos; per exemple, segons el destí dels diners recaptats, segons la manera de recaptació o segons la duració de la seva vigència. Pel que respecta a la recaptació destinada a l'administració del país, és obvi que la necessitat de fons s'incrementava amb el desenvolupament del regne. Un esquema de prestacions que començà per cobrir el sosteniment de l'administració i la defensa del territori, aviat s'estengué per pagar inversions, sobretot infraestructures. El rei també sol·licitava 'donatius' per una i altra despesa seva com, per exemple, visites a les diferents parts del seu dispersat regne.

Un altre concepte era el de pagar despeses extraordinàries, les en teoria imprevisibles,

com fer front al escassetat d'aliments o les despeses per fer la guerra. (Vagi per dit que al principi de cada nova guerra del segle XIV s'introduïa un nou règim d'impostos.) Aquesta pràctica s'havia escampat bastant lluny quan arribava la necessitat de diners per reemborsar o mantenir deutes contractats, sobretot el deute públic, que es multiplica sense control al llarg del segle XIV.

Trobem dues maneres de captar impostos: per via directa, taxen rendes i patrimoni, o indirecta; taxant el consum. Primer hi havia les taxes directes que l'individu pagava directament al govern. Bon exemple n'és el *fogatge / monedatge / morabeti*, una quantitat fixa que el cap de la família pagava cada set anys, començant a l'any 1309. L'impost directe però, implica tenir una administració recaptadora i el govern de l'època no estava

Pagesos paguen un impost en espècie al representant del seu senyor al segle XIV. És patent la manca de prosperitat durant aquell segle amb tants desastres naturals. [Fig. 159]

(*)
Deixam per un altre lloc explicar com funcionaven el delme i la tasca: drets o tributs feudals arrelats a la possessió i explotació de la terra. Vegeu capítol 27 "A Delmar".

suficientment desenvolupat per mantenir tal estructura permanentment.

L'alternativa era el lloguer de la recaptació com ocorria ja amb els delmes i tasques, recaptats per persones que havien licitat per encarregar la col·lecta. Així la feina passava a particulars, apoderats per obligar als veïns a pagar. Es lloga, per duració d'un o dos anys normalment, el dret de cobrar determinats impostos. No era un treball fàcil. Els delmers tenien dret a portar armes de dia i de nit, per exemple, i encara corrien riscos. Tenim notícia d' "alguns delats que havien injuriat el delmer del vi en la plaça quan demanava el delme" a l'any 1401 (RRV2, p. 35).

Per captar un flux continu de diners, l'administració recorria als impostos indirectes que foren englobats en el preu d'un producte o servei. Els impostos indirectes tenien un altre avantatge, per la seva naturalesa era més difícil que la gent sabés quant estava pagant en concepte d'impostos i així no es creava tant de ressentiment com quan es pagava un impost directe.

Impostos indirectes damunt el consum

Tan sols tenim detalls dels arrendadors d'impostos en dues ocasions a Binissalem. En una els arrendadors són descrits com un "taverner [i] ciutadans" qui "havien comprat aquests impostos a la Universitat de Mallorca" és dir, a Ciutat. L'interès aquí recau en el fet que havien estat binissalemers, representants de l'administració municipal, els qui havien gestionat l'assumpte: "1354. Ramon Bover i Guillem Sagrera habitants de Robines, síndics i procuradors de tota la Universitat i prohoms, venen a Francesc sa Bruguera i Antoni Morgat taverner ciutadans el dotzè de vi i ajuda de les carns, molitja i pa, durant dos anys, que per preu de 500 lliures" (RRV2 p.17).

Quan l'administració local té responsabilitat en la recaptació, provoca que considerables sumes de diners passin per les mans d'oficials municipals. Importants sumes de diners sovint atreïen la corrupció i l'atenció de persones que aspiraven a aprofitar-se'n personalment, amb conseqüències negatives per la convivència i la pau a la vila.

En una altra ocasió, l'arrendatari bé podia tractar-se d'un binissalemer. Un tal Bernat Llobet, a l'any 1365, llogava el "molitja, imposició, i ajuda de les carns" * (Pau Cateura, 2006, p. 113). Ell pagà 350 ll, el vuitè preu més alt dels 31 pobles llistats de la part forana pel contracte; una altra indicació de l'èxit econòmic d'aleshores de Binissalem.

Llobet és un nom conegut a la vila. Al segle XIV hi havia el Pou d'en Llobet i a Berenguer Llobet li fou concedit 'guiatge' el

Una tenda de tela i roba de llana, la tela emprada per tothom i quasi la única que empraven els pobres, per la seva durabilitat, qualitats protectores i baix preu. La qualitat de la tela de llana més venuda a Mallorca fou 'mesclada' encara que la llana de l'illa era de qualitat superior; una indicació del baix poder adquisitiu de la gran part dels habitants. [Fig. 160]

1374 pels serveis militars en la defensa de Sardenya (RRV2 p. 25). L'any 1388 el rector Ramon Palau feia donació d'uns "drets i béns que li toquen de l'herència de Pere Llobet" (RRV2 p. 30).

Havia existit ja al segle XIII qualche impost indirecte, com per exemple la molitja damunt la transformació de gra en pa. Al segle XIV però, quasi tots els nous impostos a nivell illenc* foren indirectes i el govern n'implantava molts de nous. La recaptació estava dedicada a pagar despeses extraordinàries i al principi havia de durar pocs anys, però com una addicció, el govern descobria que no podia prescindir d'ells. Entre els primers i més duradors del segle hi havia les cises/sises sobre articles de consum alimentari que eren fixats segons el preu d'un producte o sobre la quantitat que es comprava. Començà amb sises damunt la revenda (venda al detall) de vi i de carn i s'estengué a tots els articles de consum ordinari inclosos draps i roba.

Hi havia impostos damunt transaccions financeres com la compravenda d'habitatges i l'establiment de propietats en emfiteusi o els intercanvis de propietat; damunt la venda d'animals, exceptuant els de labor agrària; damunt qualsevol mercaderia elaborada a les parròquies (els municipis forans) com, per exemple, el formatge; damunt la revenda de productes recollits al bosc o al riu; de la talla de panes (teles); damunt la importació i venda d'esclaus; damunt el transport de mercaderies; etcètera. En poc temps hi hagué impostos damunt qualsevol cosa que fos objecte de transacció i alguns més, per exemple, un impost damunt determinats productes agraris que el conreador retenia pel seu propi consum. No tots els impostos foren permanents, però a la fi de la dècada de 1330 hi havia "una completa gama fiscal de cargas sobre la producción y compraventa de mercancías y artículos de consumo [...]" (López Bonet, 1988, p. 359). Quan Berenguer d'Abello arribava a Mallorca l'any 1372, com a 'reformador' encarregat de transformar el règim fiscal, trobà vigent 38 imposicions diferents.

Recollint espàrrecs per vendre o consum propi. Moltes d'aquestes imatges són del Tacuinum Sanitatis, un enorme tom en llatí, amb centenars d'il·lustracions, de consells per aconseguir la vida sana i pròspera a què tothom aspirava. Basat en un text àrab del segle XI, existeixen diferents versions copiades a Lombardia vers el fi del segle XIV. [Fig. 161]

La crisi del segle XIV

En aquella alçada l'economia de l'illa havia arribat a una situació deplorable amb el massiu trasllat dels recursos que havien de ser pel consum i manteniment de la gent productora cap als "prestamistas financieros o censalistas, en general no contribuyentes" (López Bonet, 1988, p. 351).

La crisi no tan sols existia per l'efecte dels impostos. Guillem Morro Veny, en el seu estudi de l'alçament dels forans del segle XV, tracta el rerefons d'aquest moviment al segle XIV. Ell diu: "[...] cal considerar la conversió de la societat mallorquina, antany caracteritzada per una activitat comercial i mercantil, en una societat rendista que preferia invertir en títols de renda pública -censals- per tal d'obtenir uns profits segurs

(*) Molitja fou un impost sobre el pa i imposició taxava bestiar i cansalada a la part forana. Tal com l'ajuda, era pagada pels carnisers.

(*) Els talls municipals són un capítol distint. Havien de cobrir necessitats i altres despeses extraordinàries locals i foren impostos directes.

La venda de castanyes calentes a l'hivern encara persisteix avui, com també la popularitat de les ametlles. [Fig. 162 i 163]

—encara que més disminuïts— que no en operacions mercantils de més risc, però de més guany i sobretot, més profitoses per l'economia del Regne (Morro Veny, 1998, p.32).

A més hi havia el gran pes de la corrupció sobre l'administració mentre s'estenia la febre per obtenir càrrecs públics per aprofitar-se de la soferta Universitat. Morro Veny continua, dient que, a l'any 1372, quan arribava el reformador “[...] el nivell d'ingressos de la Universitat era de 45.000 lliures, però a causa de pràctiques fraudulentas se'n deixaven de recaptar 12.000. No obstant això el nivell de despeses era de 32.756 lliures, d'aquesta quantitat els interessos dels censals i deutes, absorbien el 91% del pressupost [...]” (1998, p. 33).

Intentant guanyar al poder per taxar a través de manejar “el sistema electoral dels càrrecs públics”, les faccions “pugnaven per a controlar les institucions i copar les finances públiques” (Morro Veny, 1998, p. 33). Hem notat una lluita d'aquesta mena entre uns grups de binissalemers a la segona meitat del segle XIV, del que donem més detalls al capítol 40, “Malcontents, Opositors i Criminals”.

El grau d'honradesa a part, a l'època no hi havia l'opció que ens ofereixen la consolidació de partits polítics, per

perseguir diferents tendències o objectius. Aleshores la contesa pel poder acabava moltes vegades en violència, entre bàndols i bregues, arribant fins i tot a la mort.

El pa

Mentrestant, la capacitat enginyosa de l'administració no tenia límit i ells idean la taxació damunt el consum amb independència del consum vertader. Un bon exemple és la molitja. Tot el món menjava pa, doncs era un producte ideal per fer pagar tothom, però escoltem a Pau Cateura, “Segons aquesta nova filosofia impositiva, [de1314] l'Administració, no només pretén gravar el consum i la circulació, un fet aleatori, sinó també incloure totes les persones independentment de la seva capacitat de consum. A partir de llavors els dos sistemes fiscals evolucionen paral·lelament al llarg del segle XIV” (2006, p. 42).

Així tothom pagava un impost sense referència al seu vertader consum. La molitja 'nova' era calibrada amb diferents tarifes segons l'edat de la persona i el seu lloc de residència (ciutat o part forana), a més de la composició exacta del producte.

Els ingredients del pa canviaren al llarg del segle, essent al principi pa de blat, el pa de mestall (mesclat de blat i ordi) o el pa d'ordi

La venda d'espínacs a casa; una manera d'evitar pagar les taxes del mercat? [Fig. 164]

sencer, fins a tenir tan sols dos tipus: el pa de blat i el pa mestall. Aquest últim podia incloure “el mill, el panís, la dacsca”^{*} i alguns llegums” a més d'ordi, segons Cateura. (2006, p. 47). Els nins pagaven menys que els adults, i tothom era classificat segons el tipus de pa que consumia, però, els privilegiats a part, tothom pagava. No entrem en detalls de les moltes tarifes, tan sols constatem que els forans quasi sempre pagaven una tarifa més alta, tenien desavantatges comparats amb els ciutadans, que pagaven una molitja reduïda.

El vi

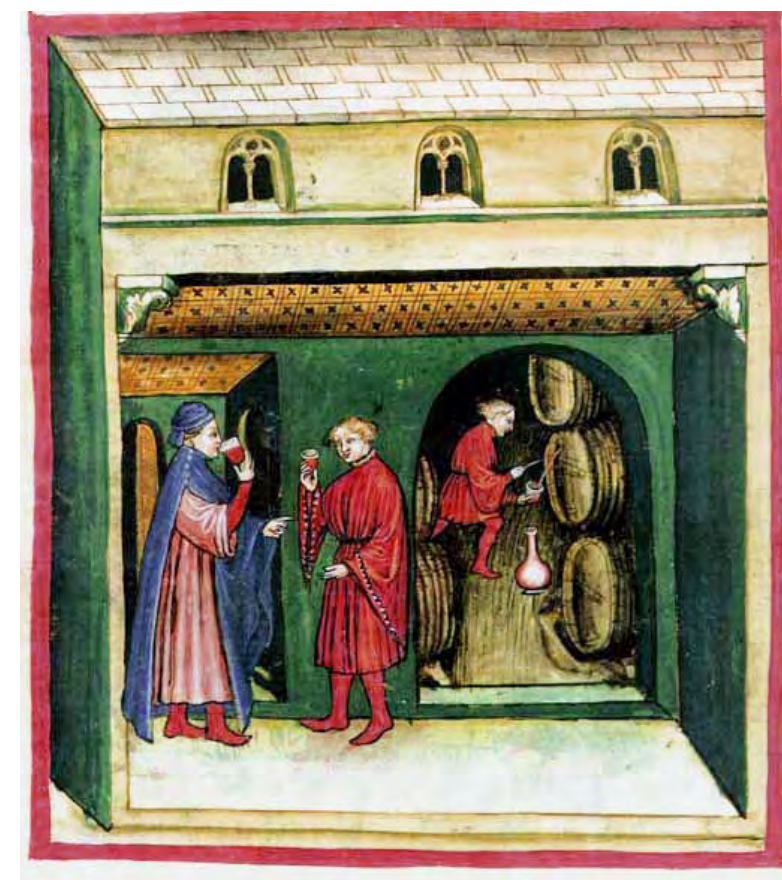
A Binissalem es fabricava una quantitat molt important de vi, segon element indispensable de la dieta medieval. La producció de vi fou universal, no tan sols a Mallorca, es feia vi fins i tot als països nòrdics i tothom, de nins petits a vells, en bevia. Cateura ho destaca com “un producte de gran consum” (2006, p. 55) i cita les provisions per l'hospital de pobres de Santa Caterina a la meitat de segle, que representa uns 187 litres per persona i any. Se suposa que els treballadors del camp bevien encara més.

Per la fiscalitat d'aquest producte, Cateura desglossa: “Mentre que la normativa de 1310

establia una taxa només als qui compraven vi per revendre, ara, el 1328, l'ordenament de l'ajuda de dotze del vi estableix una complexa xarxa fiscal, on hi ha presents la importació i l'exportació, els compradors i els venedors, les transaccions a l'engròs i a la menuda, el consum propi, la venda i la revenda. L'ordenament de la fiscalitat sobre el vi sembla haver arribat a la maduresa” (2006, p. 57). Ell continua, “Durant el segle XIV, la fiscalitat sobre el vi va doblar-se [...]” (2006, p.59).

És interessant constatar que amb el vi la hisenda aconseguí que el col·lectiu dels privilegiats també pagués “L'abast de les impositons és universal, encara que, de forma expressa, es lliura immunitat de pagament als clergues, cavallers [...] i familiars reials. Però les vendes de vi a persones privilegiades pagaven taxa d'1/12 part del preu, el que significa que es fa repercutir la taxa indirectament sobre aquell col·lectiu” (2006, p. 58).

(*) Panís = *Setaria italica* un varietat de xereix (avui considerada una mala herba) i dacsca és blat de moro.

La revenda de vi des d'un celler vers el 1400. [Fig. 165]

L'oli d'oliva va servir més per il·luminació que per cuinar. El greix d'animals era bo per cuinar, però cremar-lo en un llum era –i és– un desastre. [Fig. 166]

L'oli

L'oli fou un producte de grans explotacions, amb freqüència senyorials, a diferència del vi. Tan sols a la fi del segle XIII començà a

comercialitzar-se en quantitats modestes, a Canarossa. La seva tributació fou senzilla i no era un negoci arrendatari important, encara que la producció augmentà bastant al llarg del segle XIV per Morneta i altres explotacions vers la muntanya.

La carn

El tercer producte alimentari considerat indispensable fou la carn. De les xifres de recaptació del delme, sabem que el seu consum fou bastant menys important que el blat o el vi, però representa entre el 10 i 15% del total. Eren considerades taxables “les varietats de carn més consumida (oví, vaccí, porcí, carn de cabrit)” (Pau Cateura, 2006, p. 63), i al fixar les tarifes d'aquest producte s'havia de tenir en compte la qualitat de la carn i l'edat de l'animal. Altres aspectes de la cria d'animals eren la mobilitat del bestiar i el seu agrupament en ramats, a vegades amb diversos propietaris, formats en societats ramaderes. Així la imposició del bestiar era un impost sobre la circulació d'animals, justificat pel fet que en acabar de circular serian sacrificats pel consum.

FONTS CITADES

- _ RVV2.
- _ Pau Cateura, *Els impostos indirectes en el regne de Mallorca, Les impositacions sobre l'alimentació (segle XIV)* 2006
- _ J.F. López Bonet, “La carga impositiva sobre el consumo en Mallorca (siglo XIV)”, *Anuari d'Estudis Medievals* 18, 1988
- _ Guillem Morro Veny, *L'Alçament forà*, 1998

FIGURES CREAT BINISSALEM

CAPÍTOL 24

- [159] Abbildung 6: Bauern liefern Abgaben an den Grundherrn ab. Holzschnitt aus Augsburg von 1479 (aus Rösener 1987, 219)
- [160] (wool cloth) *Tacuinum Sanitatis*, (1390-1400) Latin 9333, Bibliothèque Nationale de France
- [161], [162], [163], [164] i [166] *Tacuinum Sanitatis* (1370-1400) de les còpies guardades al Bibliothèque Nationale de France, Biblioteca Casanatense, Roma, o Österreichische Nationalbibliothek, Viena, <https://anthologio.wordpress.com/2013/06/16/illuminated-manuscripts-growing-harvesting-flowers-nuts-herbs-fruits-vegetables-in-1400s/>
- [165] *Tacuinum Sanitatis*, ninguna font, http://www.allposters.com/-sp/Tacuinum-Sanitatis-Wine-Cellar-Posters_i9964639_.htm (9.12.2014)

Creant la vila de Binissalem

Un mosaic de cent-cinquanta anys del Regne de Mallorca,
des del 1231

Pel que fa a les imatges, fotografies i il·lustracions: Atès que algunes fotografies, imatges i il·lustracions contingudes en aquesta obra han estat realitzades per tercers, la reutilització i difusió d'aquestes no està coberta per la llicència Creative Commons ni per cap altra llicència, per la qual cosa la seva utilització serà responsabilitat de la persona que en faci ús. En cas que un tercer trobàs que en aquesta obra s'ha fet un ús no autoritzat de les seves imatges, fotografies o il·lustracions pregam que es posi en contacte amb info@creantbinissalem.com per a la seva retirada o correcció.